

Анатолій БРОВЧЕНКО

Робота з природними матеріалами

Споконвіку різні природні матеріали збуджували фантазію людей, змушували їх відчувати естетичні переживання, викликали потреби естетичного збагачення.

Взявши матеріали, найдоступніші в існуючих умовах навчання, пропонуємо систему об'єктів для занять з художньої обробки матеріалів на уроках трудового навчання та в поза-класній роботі.

Для об'єктів роботи використовується різний природний матеріал, що є повсюди в достатній кількості, легко обробляється. Для його обробки не потрібно якихось особливих обладнання або інструментів, а після закінчення роботи виріб має гарний, естетичний вигляд навіть за не досить вдалого виготовлення. Послідовність виготовлення об'єктів базується на основних принципах дидактики від простого до складного, наступності одержаних навичок роботи. Виходимо з того, що учень раніше не мав навичок роботи з даними інструментом і матеріалом. Той самий матеріал дає можливість виготовляти кілька різних за формою, але однакових за суттю виробів, створює умови для індивідуального підходу до навчання, збуджує уяву та нестандартність мислення. Для повнішого використання творчого потенціалу можна запропонувати самостійно придумати і зробити однотипний виріб, але відмінний за формою і композиванням.

Усі об'єкти виконуються як сувеніри. За своїм виглядом це — букети квітів, складені за певними правилами, на оригінальних підставках або у вазах

з дерева. В ході роботи учні ознайомлюються з основами фітодизайну, його традиціями. Квітка, проста за будовою, зрозуміла для кожного, красива на вигляд, має велику різноманітність форм. Важко знайти людину, якій не подобались би квіти, не викликали в неї піднесених чи позитивних емоцій. Людина з давніх-давен обожнює квіти як символ гармонії й краси. Про них склали легенди, використовували в обрядах, увіковічували в камені, металі, глині.

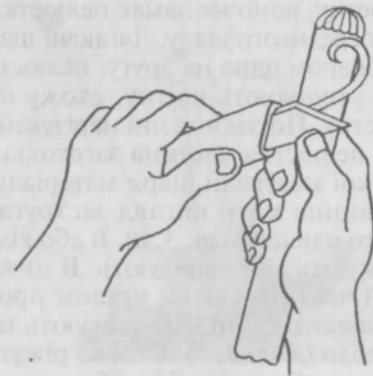
Із системи запропонованих об'єктів найпростішими у виготовленні є квіти зі стружки, не відділеної до кінця від заготовки. Він є найдоступнішим у роботі для початківців, дає можливість набути навичок роботи з косим ножом, простим у роботі і виготовленні та широко використовуваним на заняттях з художньої обробки деревини. В ході роботи відбувається знайомство з властивостями матеріалу, підготовкою його до роботи.

Матеріалом для роботи слугують тонкі гілки без сучків з лози, верби, клена та ін. Під час заготовки з них знімають кору і сушать. Якщо заготовки пересушені і стружка стає дуже ламкою, їх підволожують, загорнувши у вогку ганчірку на 10 — 15 хв. Товщина заготовки може бути різною залежно від того, який діаметр квітки хочемо отримати. Мінімальна довжина заготовки 15 см. Порода деревини зумовлює колір квітки.

Роботу розпочинають з підготовки інструмента. Для цього придатний звичайний складний ніж із хорошої сталі або саморобний косий ніж, виготовлений з полотна пилки для мета-

лу шириною біля 3 см. Після заточування лезо ножа обов'язково потрібно відполірувати на брусочку з пастою ГОІ.

Взявши в одну руку ніж, а в другу — заготовку (мал. 1), закруглюють її кінчик, в який потім буде вставлятися стебельце квітки.

Мал. 1

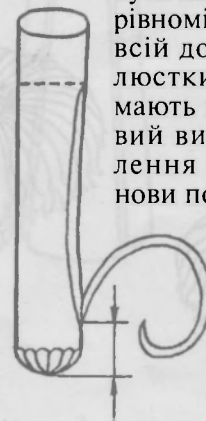
Для зручності цю частину заготовки спирають на якусь підставку, яка може бути розташована в горизонтальній площині, і розпочинають нарізування пелюсток.

Для забезпечення рівномірності й плавності переміщення ножа під час відділення шару деревини заготовку й ніж тримають так, як показано на малюнку 1. Основним різальним рухом є рух великого пальця руки, що тримає заготовку вздовж її осі. Другою рукою тримають рукоятку ножа і регулюють товщину нарізуваних пелюсток. Вони повинні

бути якомога тоншими і рівномірної товщини по всій довжині. Тоді пелюстки завертаються і мають красивий махровий вигляд. Відокремлення стружки від основи починають кожного

разу з одного рівня по периметру, не дорізуючи до кінця заготовки на 1 — 2 см

(мал. 2). Відділивши одну

Мал. 2

ріалу, нарізують іншу поряд на тій самій висоті, в цьому разі їх площини повинні дещо перекриватися. Так нарізують 3 — 4 шари пелюсток по периметру, які лягають один на одного. Лезо ножа має бути розташоване під кутом до напрямку різання. Тоді, нарізаючи кожну наступну пелюстку, воно не ламає пелюстки попереднього шару. Лягаючи шар за шаром одна на другу, пелюстки утворюють квітку, схожу на айстру. По закінченні нарізування пелюсток частина заготовки, з якої зрізували шари матеріалу, повинна мати вигляд заструганого олівця (мал. 3, а). Її або відламують або відрізають. В нижній частині квітки шилом проколюють отвір і насаджують на стебло (мал. 3, б). Стебло ріжуть з лози або іншого подібного куща. Для різноманітності квітів, нарізавши 2 — 3 шари «пелюсток», наступні ріжуть наполовину коротшими за перші (мал. 3, в). З повареної лози отримують квіти з жовтуватим відтінком, із клеона — ніжно-білі (мал. 4).

Набувши навичок роботи з косим ножом, можна приступати до складніших операцій. Виготовлення наступного виробу продовжує розпочату тему — виготовлення квітів, але складнішої форми.

Роботі з природним матеріалом властиві узагальнення і деяка умовність. Є породи деревини, які дають прекрасний ма-

теріал для виготовлення сувенірів. Одною з них є гілки та стовбур сосни. Використовуючи пластичність форм, м'якість ліній, майстерно виявляючи красу природного матеріалу, з гілок та стовбура сосни можна виготовити багато оригінальних сувенірів. Для роботи використовують ділянку соснової гілки довжиною біля 15 см з розгалуженням тонких гілочок, а також фрагменти стовбура з розгалуженням (мал. 5, а). Цей матеріал можна заготовити вдосталь без шкоди для природи після новорічних свят з використаних деревець сосни.

Багатство й краса природних форм дає можливість створювати образи та об'єкти, які не зовсім схожі на реально існуючі, але добре передають їх суть. Тому під час використання природних форм умовно приймають за створюваний об'єкт або його частини природні елементи, які дуже віддалено нагадують реальні прототи, що особливо яскраво виявляється в лісовій скульптурі. Так, відгалуження гілки може сприйматися як рука, а потовщення стовбура — як голова якоїсь істоти. Для більшої виразності часто спрощують і узагальнюють форму та будову виробу, лишаячи найхарактерніші ознаки, при цьому твореній формі.

Сосна досить податлива в роботі, що не завдає труднощів в її обробці, має гарну текстуру. Поки матеріал вологий, його

коркують, підсушують, щоб він добре різався й шліфувався.

Для зручності опису послідовності роботи умовимось називати товщу частину гілки стовбуром, а тонші відростки — гілочками. Роботу починають з відрізування зайвої довжини гілочок — майбутніх стилізованих пелюсток. Ця операція задає величину майбутньої квітки, її форму, полегшує подальшу обробку. Довжина гілочок має бути майже однаковою.

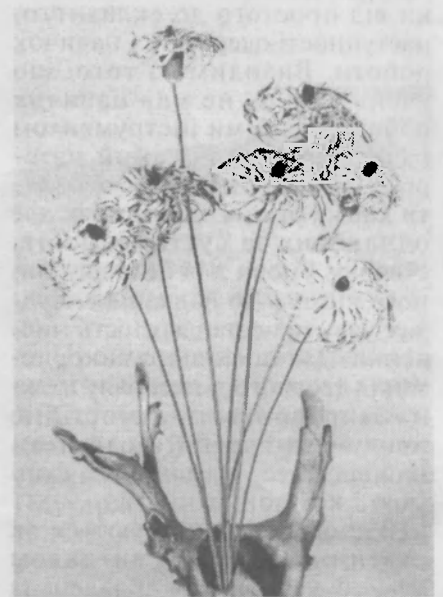
Наступна операція — вирізування серединки. Тримаючи рукою за верхню частину стовбура, носком косоного ножа підрізаємо його біля розгалуження. Операція нагадує підрізання серединки під час завершення нарізування пелюсток в попередньому виробі (мал. 5, б).

Тепер, тримаючи однією рукою за нижню частину стовбура, кінчиком косоного ножа роблять невелику конусоподібну заглибину. Завершуючи обробку верхньої частини квітки, кінці «пелюсток» застругують із зовнішнього боку так, щоб вони не були дуже гострими.

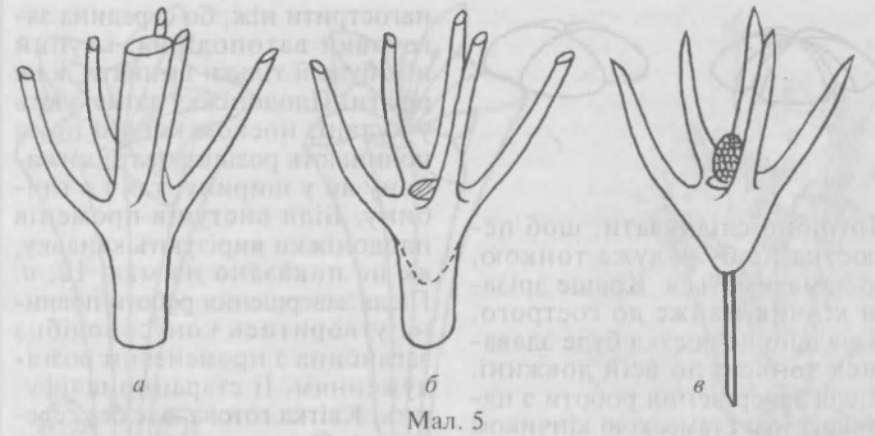
І на завершення підрізають нижню частину квітки, залишаючи конусоподібну форму її ос-

Мал. 3

Мал. 4

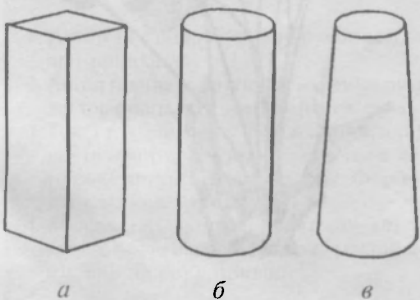
Мал. 5

нови. Після цього місця обробки шліфують. У вершині конуса шилом роблять отвір і насаджують на стебло. Стебло виготовляється з лози, гілок береста або красивого кореня. В заглибину між «пелюстками» вклеюється вільхова шишечка, вона чорна і чудово контрастує з найбільшою квіткою (мал. 5, в; 6).

Квіти будуть виглядати набагато красивіше на підставці з природного матеріалу, такого, як: розгалуження коріння, сучки, нарости, гриби трутовики, кора (мал. 6).

Наступним об'єктом, який продовжує започатковану нами тему, є виготовлення квітів з кори канадського тополя. Цей вид дерева проростає у центральній частині України. На старих деревах, які вже відмерли, кора досить товста, міцна, легко обробляється, має красиві червонуватий колір і текстурі, після шліфування — бархатисту фактуру.

Запропонована робота закріплює уже набуті навички і спонукає до набуття нових вмій та навичок роботи з нетради-

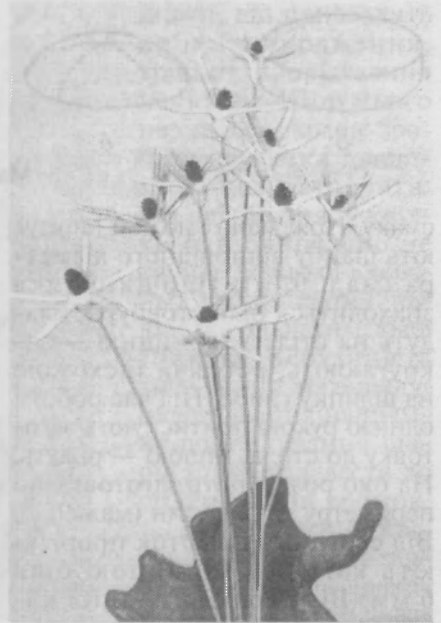

Мал. 7

ційним природним матеріалом, використання спеціальних інструментів з його обробки. Різьблення квітів вимагає більшої точності в роботі, розвиває окомір, дає навички роботи з напівкруглою стамескою.

Пропонується техніка виготовлення квіток двох видів: тюльпан і мак (мал. 11 на С. 26).

Найпростіше виконувати різьблення бутону тюльпана. Для його виготовлення використовується якомога товщий шматок кори. Ножівкою вирізується паралелепіпед, в основі якого лежить квадрат (мал. 7, а). Співвідношення висоти до товщини 3:1. Рівномірно зістругуючи його ребра до висоті, вирізують циліндр, вписаний в паралелепіпед (мал. 7, б). Один із кінців закруглюють — це буде нижня частина квітки коло стебла. Тримаючи за закруглену частину, а другий кінець впираючи у встак, зрізують частину матеріалу під конус. Загальна форма квітки вирізьблена (мал. 7, в). Тепер потрібно виділити пелюстки. Ця операція виконується кінчиком ножа-косяка. Спочатку конусоподібне тіло ділять по периметру на 4 рівні частини. По проведених лініях кінчиком ножа вирізують двогранні канавки завглибшки 1,5 — 2 мм (мал. 8, а). Наступною операцією є вирізування чотиригранної пірамідки у верхній частині квітки. Однією рукою тримають квітку, а іншою — кінчиком ножа вибира-

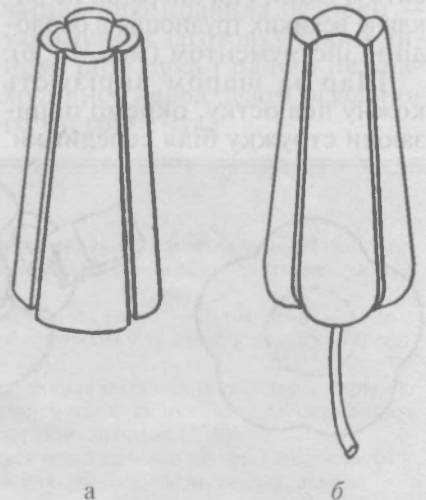

Мал. 6

ють порожнину. Порожнина має бути якомога глибша, але кінчики пелюсток не повинні бути дуже тонкими. Їх закруглюють. Після цього квітку шліфують, в нижній частині проколюють отвір і насаджують на стебло (мал. 8, б).

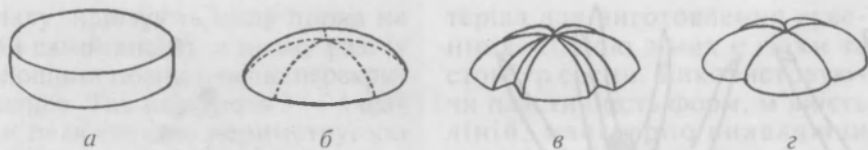
Технологія різьблення маку відрізняється від попередньої за формою, застосовуваним інструментом, складністю обробки.

Для роботи підходить кора товщиною від 1 см і товща. Діаметр може бути будь-яким залежно від розмірів заготовки й

Мал. 8

Мал. 9

смаку. Ножівкою і ножем вирізують шайбу відповідного діаметра (мал. 9, а). Площину, яка знаходиться біля стовбура, кладуть на стіл, а зовнішню — закруглюють, роблячи її схожою на шляпку гриба. Під час роботи однією рукою притискають заготовку до стола, іншою — ріжуть. На око розділяють заготовку по периметру на 5 частин (мал. 9, б). Від середини до міток прорізують канавки глибиною біля 6 мм. Від середини однієї канавки до іншої буде вирізнятися нижня частина пелюстки майбутньої квітки (мал. 9, в). Її відповідно заовалюють (мал. 9, г). Після закінчення нижньої частини переходять до верхньої.

Залежно від бажання виконавця вибирають величину середини квітки й обводять її олівцем (мал. 10, а). Кінчиком ножа роблять заглибину по контуру, обведеному олівцем. Притримуючи заготовку на столі, починають вибірку матеріалу зовнішньої частини пелюсток напівкруглою стамескою. Робота вимагає суворого додержання правил безпеки, точності, акуратності. Матеріал досить м'який, і ця операція не викличе великих труднощів в оволодінні інструментом (мал. 10, б).

Шар за шаром вирізують кожну пелюстку, окремо підрізаючи стружку біля серединки.

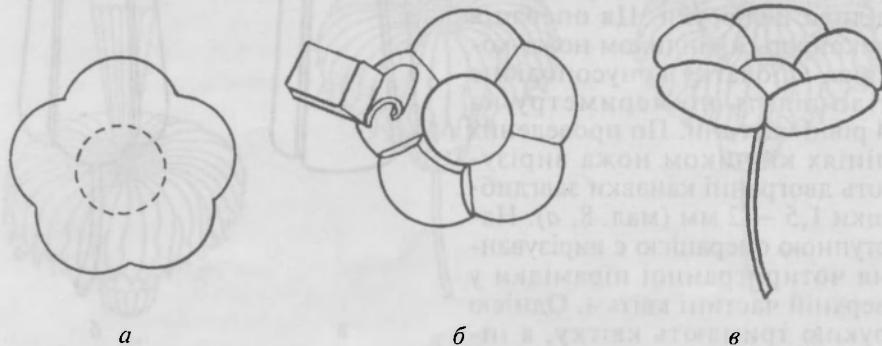
Потрібно слідкувати, щоб пелюстка не була дуже тонкою, бо ламатиметься. Краще зрізати кінчик майже до гострого, візуально пелюстка буде здаватися тонкою по всій довжині. Після завершення роботи з напівкруглою стамескою кінчиком косоного ножа прорізують канавки між пелюстками і закруглюють серединку. Квітку залишається відшліфувати і поставити на ніжку (мал. 10, в).

Останньою з даної серії робіт є виготовлення квітів з досить незвичайного матеріалу, яким є плодоніжка гарбуза. Цей матеріал досить поширений у сільській місцевості і має красиву, химерну форму. На нього варто звернути увагу. Достатньо заготовити два десятки різного розміру цих «кривульок», і можна приступати до роботи. З інструменту потрібні тільки ніж-косяк і наждачний папір дрібнозернистості. Квітку можна зробити з кожної плодоніжки, але бажаними є і заготовки з широким розходженням променів тієї їх частини, що знаходиться біля плода.

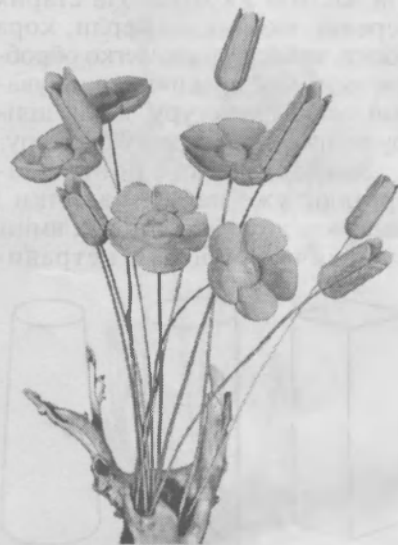
Старанно застругують і очищають кінчик плодоніжки, яким вона кріпилася до стебла. Далі повертають кінчиком ножа невелику заглибину посередині розширеного кінця. Треба добре

нагострити ніж, бо середина заготовки ватоподібна, і тупий ніж буде її тільки вминати, а не різати. Плодоніжку затискають у кулаці, носком косоного ножа починають розширювати заглибину як у ширину, так і в глибину. Біля виступів променів плодоніжки вирізують канавку як це показано на мал. 12, а. Після завершення роботи повинна утворитись конусоподібна заглибина з променевим розгалуженням. Її старанно шліфують. Квітка готова, але без серединки. Серединка пропонується двох видів: вклеєна темна вільхова шишечка на білому фоні квітки; три тоненькі палички завтовшки з сірник або її тонші. Одну з них треба вмочити на 5 мм у клей, а потім — в тмний пил, що залишається після шліфування деревини. Після висихання їх можна вклеювати у виготовлені нами квіти, по 3 штуки в кожну, щоб вони на 5 — 10 мм були вищими за квітку (мал. 12, б). Закріпивши її на ніжці, можна робити композицію з коріння і квітів, як це показано на мал. 13.

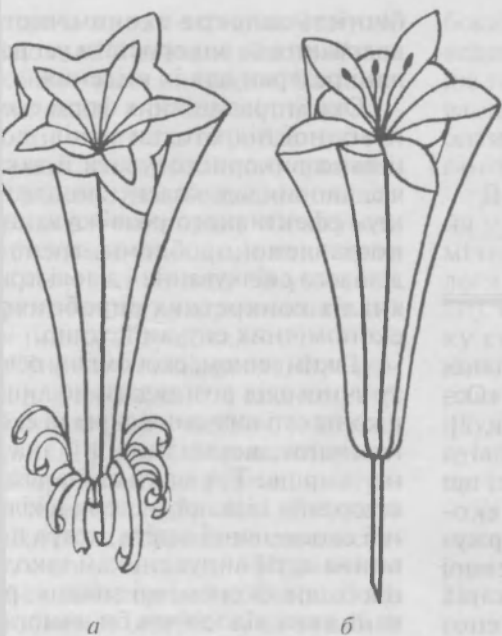
Усі попередньо розглянуті вироби майже однакові за своєю художньою значимістю і технікою виконання. Та кожна з них має свої особливості.

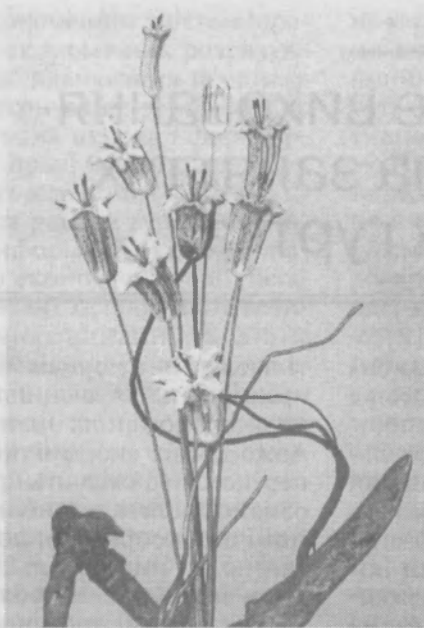
Мал. 10

Мал. 11

Мал. 12

Мал. 13

Під час їх виготовлення учні роблять однотипні помилки. Так, виконуючи операцію назування стружки, дітям, як за правило, не вдається швидко олодити тонкошами цієї просі, на перший погляд, роботи, що пов'язано з недостатньо розвинутою координацією рухів.

Стружка виходить товстою і відповідно ламкою. Нарізаючи ступні шари пелюсток, їх робть все коротшими, недорізаючи до кінця. А якщо і намагаються витримувати довжину пелюсток, то роблять це за рахунок підйому початку зрізу все вище і вище. Результат квітка виходить незною, не схожою на зразок.

Під час роботи з основними інструментами дається більша сво-

бода вибору форми та пропорції квітів. Але учні дуже часто самі нездатні інтуїтивно вгадати «золоту середину» розмірів усіх деталей, які надавали б виробу гармонійності й привабливості.

У ході роботи варто приділяти більше уваги якості обробки: зняття кори без пошкодження поверхні деревини, рівність зрізів, однотипність нарізування кінчиків умовних пелюсток, шліфування.

Обробка кори канадського тополя потребує особливої охайності й точності. Ця кора має достатні механічні властивості для різьблення, але є й певні обмеження.

Діти намагаються зробити пелюстки квітів якомога тон-

шими, що призводить до їх пошкодження, тріщин, прорізування наскрізь. Щоб цього не сталося, краще зробити пелюстки товщими, а краї затончити: під час розгляду квітки око одночасно не бачить нижньої і верхньої частин квітки, пелюстка здаватиметься тонкою. Неохайність зрізування матеріалу, неврахування напрямку розташування шарів може призвести до обламування кромки.

Виготовлення квітів з плодоніжок гарбузів потребує враховувати механічні властивості їх серцевини.

Вони мають м'яку, схожу на пінопласт, структуру. Тупий інструмент буде не різати, а вмінати. Гострим ножом можна дуже акуратно вирізувати матеріал з середини пелюсток, щоб не прорізати їх. Краще трохи недорізати, а зайвий матеріал зняти наждачним папером.

Виготовлення розглянутих вище об'єктів пов'язане з утриманням заготовки в руці під час її обробки різальним інструментом. Це підвищує ризик травматизму. Щоб цього не сталося, потрібно дотримуватися загального правила безпеки — утримувати заготовку таким чином, щоб рука і пальці не знаходились перед лезом різального інструмента.

Пам'ятка для авторів журналу

Автор подає до журналу рукопис українською мовою у двох примірниках.

Автор підписує другий примірник рукопису, стверджуючи цим достовірність дат, цитат, фактів тощо.

Текст рукопису має бути надрукований на друкарській машинці (чи принтері) з чорною стрічкою через два інтервали з одного боку аркуша білого паперу. Формули і виправлення вписувати чорною пастою.

Малюнки (ілюстративний матеріал) подаються на окремих аркушах в оригіналі або високоякісній копії (контрастні, з чіткими лініями без розривів).

5. На одній сторінці рукопису має бути не більше 30 рядків, у кожному рядку — не більше 60 знаків разом з інтервалами між словами.

6. Поля сторінок рукопису: ліве і нижнє — 20 мм, праве — 10 мм.

7. Абзаци починаються відступом у три удари друкарської машинки.

8. Прізвища в тексті друкуються малими буквами (крім першої).

9. Бібліографія до рукопису має бути складена з додержанням правил стандарту і старанно вивірена.

10. До рукопису додаються повні дані про авторів (прізвище, ім'я та по батькові — повністю, місце роботи, посада, адреса).

Бажаємо успіхів!